

Agnathosia mendicella (Lepidoptera: Tineidae), nieuw voor de Belgische fauna

Jan Soors & Tymo S. T. Muus

Samenvatting. Door de eerste auteur werd op 23.vii.2013 één ex. *Agnathosia mendicella* (Denis & Schiffermüller, 1775) gefotografeerd te Chiny (prov. Luxemburg). Dit is de eerste melding voor de Belgische fauna van deze lokale en zeldzame soort. Informatie over de verspreiding en biologie wordt gegeven.

Abstract. *Agnathosia mendicella* (Lepidoptera: Tineidae), new to the Belgian fauna
The first author photographed a single specimen of *Agnathosia mendicella* (Denis & Schiffermüller, 1775) on 23 July 2013 at Chiny (Belgium, province of Luxembourg). This is the first record for the Belgian fauna of this local and rare species. Details on its distribution and biology are presented.

Résumé. *Agnathosia mendicella* (Lepidoptera: Tineidae), espèce nouvelle pour la faune belge
Le premier auteur a photographié un exemplaire d'*Agnathosia mendicella* (Denis & Schiffermüller, 1775) le 23 juillet 2013 à Chiny (Belgique, province du Luxembourg). Il s'agit de la première mention pour la faune belge de cette espèce peu répandue et rare. Des informations sur sa répartition et sa biologie sont données.

Key words: *Agnathosia mendicella* – Meesiinae – Belgium – Faunistics – New record.

Soors J.: Jan Bolstraat 26, B-2800 Mechelen, België. jan.soors@inbo.be

Muus T. S. T.: Hogewal 137, NL-8331 WP Steenwijk, The Netherlands. tst.muus@gmail.com

Inleiding

De familie van de echte motten, Tineidae, is misschien één van de meest typerende families voor de kleine vlinders. Van de 38 soorten in België zijn er onlangs twee soorten nieuw gemeld voor de België: *Infurcitinea ignicomella* (Heydenreich, 1851) en *Nemapogon wolffiella* (Karsholt & Nielsen, 1976). Drie andere soorten, *Triaxomasia caprimulgella* (Stainton, 1851), *Triaxomera fulvimitrella* (Sodoffsky, 1830) en *Monopis imella* (Hübner, 1813), zijn kort geleden herontdekt voor de fauna. Met dank aan de vernieuwde oplettendheid voor deze kleine soorten neemt onze kennis van de soorten in ons land toe. Opnieuw kunnen we een lid van de familie toevoegen aan de checklist. Tijdens een vakantie van de eerste auteur werd een vlinder uit de familie van de Tineidae gefotografeerd op 23 juli 2013 op de oeverwal van de Semois te Chiny (Luxemburg). Eenmaal thuis werd de soort niet teruggevonden op de gebruikelijke websites (Phegea.org & Microlepidoptera.nl), waarna een foto (figuur 1) van het dier op de Facebookpagina van Microlepidoptera.nl werd geplaatst. De tweede auteur determineerde de soort als *Agnathosia mendicella* (Denis & Schiffermüller, 1775) waarna bleek dat de soort nog niet eerder uit België gemeld was.

Tineidae-soorten worden als “echte motten” beschouwd wegens het op het eerste zicht wat saaiere uiterlijk en omdat enkele soorten geregeld te vinden zijn in gebouwen. Hierdoor ligt de kennismaking met deze dieren vaak voor de hand. Het grootste deel van de soorten leeft echter buitenshuis en voedt zich –als rups– met dierlijk materiaal, vergaand hout en schimmels. *A. mendicella* kan beschouwd worden als een fungivoor.

Fig. 1. *Agnathosia mendicella* (Denis & Schiffermüller, 1775), Chiny, Semois (Luxemburg), 23.vii.2013 (foto: J. Soors).

Vindplaats en biotoop

Chiny ligt in een bosrijke streek die misschien minder bekend is en minder frequent bezocht wordt door natuurliefhebbers. In de directe omgeving van de vindplaats domineren sparren (*Picea abies*) maar aan de overkant van de Semois en achter de gite is er een gemengd beukenbos en een kapvlakte aanwezig.

Sinds enkele jaren probeert de eerste auteur steeds ook één keer op een geschikte nacht een lichtval te zetten. Regelmatig heeft hij zo enkele zeldzame en/of lokale nachtvlindersoorten gefotografeerd. Voorbeelden hiervan zijn: *Diasemia reticularis* (Linnaeus, 1761), *Meganola strigula* (Denis & Schiffermüller, 1775), *Colostygia olivata* (Denis & Schiffermüller, 1775) en *Eustroma reticulata* (Denis & Schiffermüller, 1775). De laatste twee kwamen op gewone buitenverlichting af.

Het exemplaar van *A. mendicella* werd samen met enkele andere soorten tijdelijk verzameld, terwijl het diertje rondkroop rond een buitenlamp.

Herkenning

De soort heeft een spanwijdte van 10–13 mm en kent een tamelijk karakteristiek uiterlijk. Door het zwart-gele contrast en de lichte onderrand toont zij enige gelijkenis met *Monopis obviella* en *M. crocicapitella*, twee soorten die sterk op elkaar lijken, maar waarvan de franje zwart is bij *M. obviella* en crèmekleurig bij *M. crocicapitella*. In de regel is *A. mendicella* onmiddellijk van deze twee soorten te onderscheiden aan de hand van de brede witte voorrandsvlek op 2/3, met de haakvormige uitstulping naar binnen toe. Vale exemplaren tonen enige gelijkenis met *Triaxomasia caprimulgella*, waarvan de thorax volledig grijs-okerkleurig geschubd is, in tegenstelling tot de zwarte thorax bij *A. mendicella*.

Biologie

Evenals diverse andere soorten uit de subfamilie Meesiinae leeft deze soort op houtzwammen. Ze is uit Finland herhaaldelijk gekweekt uit roze sparrenhoutzwam (*Fomitopsis rosea*) (Komonen & Mutanen 1999) en in Denemarken uit doolhofzwam (*Daedalea quercina*) (Buhl 2001: 34). Diverse auteurs vermelden de soort van houtzwammen (Hanneman 1977: 240, Petersen 1969: 367) zonder specifiek een soort te vermelden. Ook andere opgaven zoals “op houtzwam op *Picea* sp.” (Buhl 2001: 34), “*Polyporus* sp.” (Jelnes 1976: 119) en “houtzwammen op eik of berk” (Nolcken 1881: 479) zijn weinig betekenisvol, hoewel de eerste vermelding hoogstwaarschijnlijk betrekking heeft op de in België mogelijk niet inheemse en extreem zeldzame roze sparrenhoutzwam die, inderdaad, aangetroffen wordt op sparren. De soort leeft met name in de onderzijde van de zwammen, in een langgerekt tubusvormig spinsel in een slanke tunnel van augustus tot in juni (Bengtsson *et al.* 2008: 423, Komonen & Mutanen 1999). Het voorkomen van deze ‘topindicator

voor ongestoorde oerbossen’ (Kotiranta & Niemelä 1996) is nog niet vastgesteld in deze omgeving en er is zelfs geen enkele waarneming van deze houtzwam voor België gepost op waarnemingen.be. De vlinder vliegt van eind juni tot begin augustus, in één generatie. De soort is beduidend schaars en honkvast (Hanneman 1977: 240) en stelt mogelijk hoge eisen aan het voedsel en haar omgeving.

Verspreiding

A. mendicella kent een groot areaal, van Frankrijk, via Georgië tot in China (Gaedike *et al.* 2010: 105). In het zuiden komt zij voor tot Noord-Italië (loc. cit.) en in het noorden op één locatie in het noorden van Denemarken en twee in de Deense provincie Zeeland (Jelnes 1976: 119, Buhl 2001: 34). Verder komt ze voor in het uiterste zuiden van Noorwegen, het zuiden van Zweden (Bengtsson *et al.* 2008: 423), Finland en de Baltische staten (Hanneman 1977: 240). Iets dichterbij is er één exemplaar bekend uit Luxemburg, verzameld door M. Meyer te Op der Fëls, nabij Manternach, op 31 juli 2013, een goeie week na het exemplaar te Chiny. Dit exemplaar bevindt zich in het Musée national d'histoire naturelle du Luxembourg. Ook in Duitsland is de soort recent nog waargenomen. In de meest nabij gelegen deelstaat Saarland is de soort naar Werno (2014) bekend van een aantal plaatsen: 1999 te Perl, 2001 te Oberthal, 2005 te Saarfels en in Türkismühle, 2011 te Merzig en zelfs in 2013 opnieuw, nu te Schattertriesch. Elders zijn vindplaatsen bekend uit de deelstaten Beieren, Baden-Württemberg, Nordrhein-Westfalen (Lepiforum.de 2014), Saksen (Graf *et al.* 2002: 100). Historische vindplaatsen stammen uit o.a. Thüringen en Schleswig-Holstein (Hannemann 1977: 240, Petersen 1961: 81). De soort is uiterst lokaal aanwezig in Europa en zelden talrijk.

Literatuur

- Bengtsson B. Å., Johansson R. & Palmqvist G. 2008. Fjärilar Käkmaler – säckspinnare – Lepidoptera: Micropterigidae – Psychidae. Nationalnyckeln till sveriges flora och fauna. — ArtDatabanken.
- Buhl O. 2013. Danske Småsommerfugle 1927 – 2011. — Online artikel: http://fynskeinsekter.dk/viewpage.php?page_id=13 (laatst bezocht 11 maart 2014).
- Gaedike R., Gomboc S. & Lasan M. 2010. Zur Kenntnis der Tineidae von Slowenien (Lepidoptera). — *Acta entomologica Slovenica* **18**(2): 87–126.
- Graf F., Leutsch H., Nuss M., Stübner A. & Wauer S. 2002. Aktuelle Daten zur Kleinschmetterlingsfauna von Sachsen mit Hinweisen zu anderen Bundesländern Lep. III. — *Entomologische Nachrichten und Berichte* **46**(2): 99–104.
- Hannemann H.-J. 1977. *Kleinschmetterlinge oder Microlepidoptera. 3. Federmotten (Pterophoridae), Gespinstmotten (Yponomeutidae), Echte Motten (Tineidae)*. — VEB Gustav Fischer Verlag, Jena, Die Tierwelt Deutschlands **63**.
- Jelnes J. E. 1976. *Agnathosia propulsatella* (Rebel) (Lepidoptera, Tineidae) ny for Danmark. — *Entomologiske Meddelelser* **44**: 119–120.
- Komonen A. & Mutanen M. 1999. The biology and distribution of *Agnathosia mendicella* Tineidae in Finland. — *Baptria* **24**(4): 201–207.
- Kotiranta H. & Niemelä T. 1996. Threatened polypores in Finland. Uhanalaiset käävät Suomessa. — Suomen Ympäristokeskus, Edita. Helsinki, p. 184.
- Petersen G. 1961. Zur Identität und generischen Stellung von “*Tinea mendicella* Hb.” und “*Tinea piercella* Bent”. (Lepidoptera: Tineidae). — *Notulae Entomologicae* **41**: 80–85.
- Petersen G. 1969. Beiträge zur Insecten-Fauna der DDR: Lepidoptera – Tineidae. — *Beiträge zur Entomologie* **19**: 311–388.

Nolcken J. H. W. 1881. *Lepidopterologische Fauna von Estland, Livland und Kurland. 2. Abteilung, Microlepidoptera. 2. Heft Tineina.* — Braunschweig, pp. 467-850.

Werno A. 2014. *Lepidoptera-Atlas 2013. Verbreitungskarten Schmetterlinge (Lepidoptera) im Saarland und Randgebieten.* — <http://www.Delattinia.de/saar-lepi-online/> (laatst bezocht 11 maart 2014).

Boekbespreking

Agassiz D. J. L., Beavan S. & Heckford R. J.: *Checklist of the Lepidoptera of the British Isles.*

A4, iv + 206 p. *Handbooks for the identifications of British Insects.* Published for the Royal Entomological Society, 2013, Paperback. 25,- £. (ISBN: 9780901546968).

De eerste auteur wijst in de inleiding op twee belangrijke punten i.v.m. deze checklist: 1) de taxonomische expertise is internationaal geworden en verspreid over vele landen; 2) taxonomische checklists worden meestal door amateurs samengesteld. Tijdens het opstellen van zulke catalogus of lijst is het nodig een compromis te vinden onder de verschillende collega's en co-auteurs zodat een evenwichtig standpunt kan ingenomen worden.

Dit boek is een poging om alle taxonomische wijzigingen en alle nieuwe soorten vastgesteld in Engeland, Schotland, Wales, Ierland en de Kanaaleilanden te verwerken sinds de vorige checklist door Kloet & Hincks (1972). Die vorige lijst werd door generaties lepidopterologen gebruikt en was dringend aan een revisie toe. In de huidige lijst worden 2519 soorten Lepidoptera vermeld, waarvan er 61 reeds uitgestorven zijn in het besproken gebied en waarvan er 174 beschouwd worden als adventief. Een van de redenen waarom namen blijven veranderen wordt o.a. veroorzaakt door de ontwikkeling van nieuwe technologieën, vooral moleculaire, zodat inzichten in de samenstelling van genera en de status van verschillende soorten beter bekend worden. Deze lijst bevat dus het meest moderne overzicht in de samenstelling van de Britse Lepidoptera-fauna waaraan kan gerefereerd worden bij verdere taxonomische studies of ontdekkingen in de verspreidingspatronen van Britse vlinders en motten.

De hogere systematiek, gebruikt in deze checklist, volgt deze in van Nieukerken *et al.* (2011). De status van de soorten (resident, transitory resident, species believed to be extinct, protected, endangered or adventive) is aangepast aan de veranderingen in de loop der tijden. De lijst van 101 pagina's bevat volgende kolommen: 1) soortnummer, 2) soortnummer uit vorige lijsten, 3) soortnaam, ondersoortnaam, synoniemen en hogere categorieën, 4) Engelstalige naam, 5) verspreiding ingedeeld in Engeland, Schotland, Wales, Ierland, Kanaaleilanden, en 6) status van de soort. De originele spelling van de soortnamen wordt behouden, ongeacht de combinatie met een ander genus, dit volgens het voorstel van Sommerer (2002). Er werd zorg gedragen voor een correcte synonymie, want al te veel werden vroeger soortnamen verkeerd gebruikt, omdat verzuimd werd het bestaan van oudere namen te controleren, het liefst begeleid door onderzoek van type-exemplaren.

De eigenlijke checklist wordt gevolgd door een uitgebreide bibliografie en een referentielijst. De layout van de checklist had beter gekund want nu verschijnen b.v. paragraaftitels onderaan de pagina. Verder staan alle namen, ongeacht hun categorie, links uitgelijnd, met uitzondering van de synoniemen; een kleine insprong om het verschil tussen familie-, genus- en soortnamen te tonen, zou wenselijk geweest zijn.

De auteurs zijn zeer bedreven in het optekenen van het voortdurend stijgende aantal adventieve soorten in de Britse Eilanden. Deze soorten staan apart vermeld in Appendix A met de noot dat sommige onder hen wellicht inheems zullen worden en dus verplaatst naar de algemene lijst. Er wordt gepoogd de redenen van dit stijgende aantal adventieven te verklaren al zijn die niet in alle gevallen duidelijk. Appendix B bevat een lijst van twijfelachtige vermeldingen. Achteraan volgen nog een lijst van voorgestelde Engelstalige namen en een alfabetische index van alle in het boek vermelde wetenschappelijke namen.

De auteurs zijn erin geslaagd om een gemakkelijk consulteerbare lijst samen te stellen die toch voldoende informatie bevat om ook de specialist te kunnen boeien. Deze lijst zal een referentiepunt zijn voor vele waarnemingen en publicaties in de nabije toekomst. De checklist kan dan ook aanbevolen worden aan een brede groep van gebruikers die op zoek zijn naar de juiste naam van de Britse Lepidoptera en naar meer info over de verspreiding en het voorkomen van de soorten in de Britse Eilanden.

References

Kloet G. S. & Hincks W. D. 1972. A check list of British Insects: Lepidoptera. Second Edition. — *Handbooks for the Identification of British Insects* 11(2): viii + 153 pp.

Sommerer M. D. 2002. Opinion. To agree or not to agree – the question of gender agreement in the International Code of Zoological Nomenclature. — *Nota lepidopterologica* 25(2/3): 191–204.

van Nieukerken E. J., Kaila L., Kitching I. J., Kristensen N. P. *et al.* 2011. Order Lepidoptera Linnaeus, 1758. — In: Zhang Z.-Q. (Ed.) *Animal biodiversity: An outline of higher-level classification and survey of taxonomic richness.* — *Zootaxa* 3148: 212–221.

Jurate De Prins